

بررسی جامعه‌شناختی وضعیت فرهنگ زیست‌محیطی در شهر اهواز

کریم رضا دوست^۱، شهروز فروتن‌کیا^۲، آمنه فیروزآبادی^۳

چکیده:

در این مقاله سعی بر آن شده تا ضمن بررسی مفهوم فرهنگ زیست‌محیطی و ابعاد آن، به بررسی وضعیت فرهنگ زیست‌محیطی شهروندان شهر اهواز پرداخته شود. روش تحقیق، پیمایشی و با ابزار پرسشنامه اطلاعات لازم جمع‌آوری شده است. نمونه تحقیق شامل ۴۰۰ نفر از ساکنان شهر اهواز است که از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شده‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیرهای سن و جنس و تحصیلات با فرهنگ زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین میانگین نمره فرهنگ زیست‌محیطی شهروندان از حداکثر نمره که ۱۷۵ بوده است ۱۰۲/۱۳ بدست آمد که وضعیت متوسطی را نشان می‌دهد. میانگین نمره شهروندان اهوازی در ارتباط با هر کدام از ابعاد فرهنگ زیست‌محیطی بدین صورت بدست

rezadoostk@yahoo.com

۱- دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۳- دانشجوی دکتری دهقان و مدرس دانشگاه آزاد واحد بافت

آمد: میانگین نمره ارزش زیست‌محیطی از حداکثر نمره که ۳۰ بوده است ۱۸/۰۴، میانگین نمره آگاهی زیست‌محیطی از حداکثر نمره که ۳۰ بوده است ۱۶/۴۱، میانگین نمره هنجار زیست‌محیطی از حداکثر نمره که ۳۵ بوده است ۲۰/۸۹، میانگین نمره رفتار زیست‌محیطی حداکثر نمره که ۸۰ بوده است ۴۶/۸۴ بدست آمد. بر اساس یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌شود جهت بهبود وضعیت فرهنگ زیست‌محیطی عوامل اجتماعی موثر بر آن تقویت شوند.

واژه‌های کلیدی: فرهنگ زیست‌محیطی، رفتار زیست‌محیطی، آگاهی زیست‌محیطی، هنجار زیست‌محیطی، ارزش زیست‌محیطی

مقدمه:

با افزایش مسائل زیست‌محیطی مانند بحران انرژی، اتلاف و تخریب منابع طبیعی و افزایش مواد زائد ناشی از توسعه شهرنشینی و صنعتی، اثر انسان بر محیط نیز مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است؛ زیرا بسیاری از این مشکلات ناشی از پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم رفتارهای انسان است (ویلیامز، ۲۰۰۲). بنابراین با شناخت از جهان‌بینی‌ها، طرز تلقی‌ها و رفتارهای انسان می‌توان برنامه‌ریزی‌هایی بهتر جهت حل مسائل زیست‌محیطی انجام داد. بدون پرداختن به مباحث جامعه‌شناختی، هر چه سخن از تباهی محیط‌زیست و ضرورت حفظ آن شود، راه به جایی نخواهیم برد. نگاه به نگرانی‌های زیست‌محیطی با دید جامعه‌شناختی مستلزم توجه به آگاهی‌ها، ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای پیرامون مسئله است. مجموع این عناصر که از آن به فرهنگ زیست‌محیطی تعبیر شده است، نقش مهمی در تعیین اخلاقیات زیست‌محیطی دارد. فرهنگ، نتیجه تفسیری است که انسان‌ها از خود و از روابط خویش با یکدیگر و از رابطه با طبیعت دارند.

می‌توان محیط‌زیست طبیعی، وضعیت، حالت، منظره‌ها و چشم‌اندازهای کنونی را تجسمی از فرهنگ، آداب و رسوم ساکنان سرزمین‌ها دانست. این بدان معنی است که هر نوع کاستی یا آلاشی در این محیط نیز تجسمی از زشتی و کاستی در فرهنگ و آداب و رسوم آن جامعه است. با توجه به ریشه‌های تاریخی و فرهنگی هر جامعه می‌توان نحوه برخورد آن جامعه را با

محیط‌زیست مشخص کرد. ناآگاهی از مسائل زیست‌محیطی سبب شده که با بی‌توجهی و سهل‌انگاری با طبیعت و عناصر تشکیل دهنده محیط‌زیست برخورد شود. در کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، مسائل زیست‌محیطی بیش از آن چه که جنبه فنی داشته باشند، از محتوایی اجتماعی - فرهنگی برخوردار است. بنابراین، هدف نهایی حفاظت محیط‌زیست در رابطه با محیط اجتماعی، توسعه و افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی در سطح جامعه و نیز تقویت فرهنگ زیست‌محیطی در سطوح مختلف اجرایی است (جوادی، ۱۳۸۷) در این مقاله سعی بر آن شده تا ضمن بررسی مفهوم فرهنگ زیست‌محیطی و ابعاد آن به بررسی وضعیت فرهنگ زیست‌محیطی شهروندان شهر اهواز پرداخته شود.

مفهوم فرهنگ

فرهنگ از ابتدای پیدایش مفهوم واحد و مشخصی نداشته است؛ اما ظاهراً از اواخر قرن ۱۸ در مطالعاتی که مستشرقین و صاحب نظران تاریخ در باب تمدن جوامع گوناگون جهان داشته‌اند، این مفهوم شکل گرفته و ظاهر شده است. واژه فرهنگ از culture به عاریت گرفته شده است. در زبان انگلیسی مفهوم فرهنگ تحولات دیگری می‌یابد و اولین بار توسط تیلور به کار گرفته شد. تیلور در کتاب فرهنگ ابتدایی، فرهنگ را اینگونه تعریف می‌کند: فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای است که شامل معارف، اعتقادات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین سنن و بالاخره، تمام عادات و رفتار و ضوابطی است که فرد به عنوان عضو جامعه از جامعه خود فرا می‌گیرد و در برابر آن جامعه، وظایف و تعهداتی را بر عهده دارد (روح‌الامینی، ۱۳۶۸). در دایره‌المعارف لاروس در معنای اصطلاحی فرهنگ آمده است: فرهنگ عبارت است از مجموعه اموری که به تمدن خاص یک گروه اجتماعی مربوط می‌شود. به بیان دیگر، فرهنگ به مجموعه‌ای اطلاق می‌شود که شامل معارف، اعتقادات، هنر، اخلاق، قوانین، آداب و رسوم و هر نوع مقررات و عادات دیگری باشد که انسان به عنوان عضوی از جامعه آن را کسب کرده است (رفیعی، ۱۳۷۳).

از نظر گیدنز، منظور از فرهنگ، آن دسته از جنبه‌های جوامع بشری است که آموخته می‌شوند، نه آن‌هایی که به صورت ژنتیکی به ارث می‌رسند. اعضای جامعه همه در این عناصر

فرهنگ سهیم هستند و به همین دلیل امکان همکاری و ارتباط متقابل به وجود می‌آید. این عناصر فرهنگی متن و زمینه همگانی و مشترکی تشکیل می‌دهند که افراد جامعه زندگی خود را در آن می‌گذرانند. فرهنگ یک جامعه هم شامل جنبه‌های نامحسوس - عقاید، اندیشه‌ها، ارزش‌ها، هنجارها و... و هم جنبه‌های ملموس و محسوس است. اشیاء و نمادها یا فناوری که باز نمود محتوای یادشده است. به عبارت دیگر فرهنگ عبارت است از ارزش‌هایی که اعضای یک گروه معین دارند. هنجارهایی که از آن پیروی می‌کنند و کالاهای مادی که تولید می‌کنند. فرهنگ به مجموعه شیوه زندگی اعضای یک جامعه معین، عادات و رسوم آنها، همراه با کالاهای مادی که تولید می‌کنند اطلاق می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۳). ریموند ویلیامز فرهنگ را تمامی شیوه‌های زندگی می‌داند که دربرگیرنده هنجارها، ارزش‌ها و رفتارهای اجتماعی است (ویلیامز، ۱۹۵۸). در تعریف یونسکو، فرهنگ مجموعه‌ای از ارزش‌ها، رفتارها و ویژگی‌هایی است که به زندگی انسان معنی می‌دهد و دستمایه زندگی را تدارک و بازپرداخت می‌کند. این مجموعه دربرگیرنده تمامی میراث‌ها، تجربه‌ها، اثرها، پدیده‌ها و باورهایی است که در گذر نسل‌ها از روزگاران شکل گرفته است (یونسکو، ۱۳۷۸). در واقع فرهنگ عبارت است از مجموعه‌ای از سنت‌ها و قوانین و مقررات و آداب و رسوم و ارزش‌ها و باورهایی که احساسات، افکار و رفتار گروهی از مردم را شکل می‌دهد. فرهنگ راه و روش زندگی است که افراد یک جامعه همه با هم آن را فرا گرفته‌اند. و در پیروی از آن سهیم و شریک هستند (ستوده، ۱۳۸۳).

جامعه‌شناسان فرهنگ را به دو بعد مادی و غیر مادی تقسیم می‌کنند. فرهنگ مادی به پدیده‌های محسوس و عینی آن اطلاق می‌گردد. این گونه پدیده‌ها قابل اندازه‌گیری با موازین کمی و علمی هستند که پدیده‌هایی مانند انواع ابزارآلات، صنعت و فراورده‌های آنان، لباس، کتاب، مجسمه، نقاشی و غیره را شامل می‌شود. فرهنگ معنوی یافته‌ها و سرمایه‌های نامحسوس و غیرمادی است و شامل مجموعه افکار، اندیشه‌ها، عقاید، ارزش‌ها، آداب و رسوم، رفتار و... است. برخی از جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان در تقسیم‌بندی خود تنها بعد معنوی را فرهنگ دانسته‌اند و بعد مادی آن را تمدن نامیده‌اند.

فرهنگ زیست‌محیطی

از نظر کلاک و دان فرهنگ زیست‌محیطی مجموعه جهان‌بینی زیست‌محیطی، دغدغه‌های زیست‌محیطی، تعهدها و رفتارهای زیست‌محیطی را شامل می‌شود. در این تعریف جهان‌بینی زیست‌محیطی کلیه آگاهی‌ها، اعتقادات، و رفتارهایی که در رابطه با محیط‌زیست هستند، را در بر می‌گیرد که شامل مسائلی از قبیل حفاظت از محیط‌زیست و گیاهان و جانوران، حفظ منابع طبیعی، تخریب محیط‌زیست، تاثیرات زیست‌محیطی، رشد اقتصادی، و استفاده از علم و تکنولوژی برای حل مسائل زیست‌محیطی است. دغدغه زیست‌محیطی نگرانی‌های افراد درباره روابط بین محیط و جامعه و آگاهی از مسائل زیست‌محیطی ویژه را در بر می‌گیرد. این دغدغه‌ها شامل نگرانی‌هایی درباره مسایل و مشکلات زیست‌محیطی از قبیل آلودگی هوا، آب، جنگل، بحران گازهای گلخانه‌ای، دفن زباله‌های هسته‌ای و... را شامل می‌شود. تعهد زیست‌محیطی (رفتار مسئولانه در قبال محیط‌زیست) کنش‌های فردی در جهت حفاظت از طبیعت و حفظ منابع و تعهد به کنش‌های جمعی در مقابل مسائل زیست‌محیطی و جستجوی راه حل را شامل می‌شود. تعهد زیست‌محیطی توجه به ارزش‌های منطبق با کیفیت زیست‌محیطی بهتر را نشان می‌دهد. مسائل تعهد زیست‌محیطی ممکن است شامل تمایل افراد برای پرداخت مالیات یا هزینه بیشتر برای حفاظت زیست‌محیطی بهتر و تمایل به کاهش استانداردهای زندگی برای رسیدن به کیفیت زیست‌محیطی بهتر باشد (کلاک و دان، ۱۹۹۷). کاتن فرهنگ زیست‌محیطی را مجموعه‌ای از رفتارها و خصوصیات افراد در برخورد با محیط زیست می‌داند که نشان دهنده ارزش‌های زیست‌محیطی آنان است. از نظر دانلاپ فرهنگ زیست‌محیطی به مجموعه آگاهی‌ها، ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهایی که افراد جامعه در ارتباط با محیط‌زیست پیرامون خود دارند گفته می‌شود (دانلاپ، ۱۹۹۲).

ابعاد فرهنگ زیست‌محیطی

در تعاریف مختلف لایه‌های زیادی برای فرهنگ در نظر گرفته‌اند. بعضی از جامعه‌شناسان دو لایه مادی و معنوی و بعضی‌ها لایه‌های درونی و بیرونی برای فرهنگ تصور کرده‌اند در این تحقیق از ابعاد درونی فرهنگ زیست‌محیطی ارزش‌ها، آگاهی‌ها و هنجارهای زیست-

محیطی و از ابعاد بیرونی آن رفتارهای زیست محیطی را به عنوان شاخص های تحلیل فرهنگ زیست محیطی در نظر گرفته ایم. علت انتخاب این شاخص ها استناد به تعریف دانلاپ از فرهنگ زیست محیطی است. در ادامه به بررسی هر یک از این ابعاد پرداخته می شود.

ارزش های زیست محیطی

ارزش ها هدف هایی گسترده و انتزاعی اند و غالباً فاقد شیء یا موضوع مشخص یا نقطه ارجاع اند. آنها به عنوان معیاری برای قضاوت یا استانداردهای انتزاعی عمل می کنند که شخص از آنها برای تصمیم گیری بهره می برد (کریمی، ۱۳۷۵: ۲۶۵).

این سوال که چه چیزی ارزش های ما را شکل می دهد پیچیده است. فیورر و دیگران (۱۹۹۵) این فرضیه را پیشنهاد کرده اند: ارزش های یک فرد بیشتر تحت تاثیر خرده سیستم ها که شامل شبکه اجتماعی بی واسطه - خانواده، همسایه، گروه های نخستین و غیره - هستند، قرار دارند. ارزش ها کمتر از نهادهای رسانه ای و سیاسی متاثرند. کمترین اثر، اما با این حال مهم، تاثیر سیستم های کلان است (زمینه فرهنگی که افراد در آن زندگی می کنند (لهمان، ۱۹۹۹). یک روش برای تعیین عواملی که ارزش های زیست محیطی را شکل می دهند این است که تجربیات زندگی، عقاید و ارزش های محیط گرایان را مطالعه کنیم. محققان اندکی به این موضوع از این بعد نگاه کرده اند و تاریخ زندگی محیط گرایان را مطالعه کرده اند. به نظر آنان در دوران بچگی تجربیات محیط طبیعی و خانواده بیشترین تاثیر را دارد. در دوران جوانی و اوایل بزرگسالی، آموزش و دوستان بصورت زیادی ذکر شده اند و در طول بزرگسالی سازمانهای حامی محیط زیست موثراند (چاولا، ۱۹۹۸).

یوسویو و دیگران (۲۰۰۳) در تحقیقی با عنوان "نگرش ها و رفتارهای زیست محیطی: مقایسه ای بین المللی" به بررسی و مقایسه ارزش های زیست محیطی در بین کشورهای آسیایی و غربی پرداخته اند. آنها دریافتند که ساختار ارزش های زیست محیطی در کشورهای آسیایی متفاوت از کشورهای غربی است. به طوری که در کشورهای آسیایی شیوه زیست محیطی با ارزش های سنتی آسیایی سازگار است؛ اما مردم غربی معتقدند که جنین تفکری در تضاد با ارزش های سنتی آنان است. این تفاوت ساختاری مورد تایید تحقیقات وایت (۱۹۶۷) و چندین

محقق ژاپنی نیز بوده است. بر اساس یافته‌های یوسویو و دیگران در هلند و ایالات متحده ارزش‌های زیست‌محیطی با ارزش‌های نوع دوستی پیوند دارند که مغایر با ارزش‌های سنتی هستند. در بانکوک، ژاپن و مانیل ارزش‌های زیست‌محیطی با ارزش‌های نوع دوستی و سنتی پیوند دارند. همچنین در همه کشورها ارزش‌های زیست‌محیطی با ارزش‌های خودخواهانه و ترقی‌جویانه در تضاد هستند. بنابراین عوامل تاثیر گذار برای انجام کنش زیست‌محیطی در بین کشورهای مختلف متفاوت است (یوسی و همکاران، ۲۰۰۳).

هنجارهای زیست‌محیطی

"کلوک هان" اظهار داشته است که ارزش‌ها می‌توانند منفرد بوده یا مفاهیمی مشترک از آنچه مطلوب است، باشند. اما هنجارها از طرف عموم پذیرفته شده‌اند، ضمانت اجرایی یا ممنوعیت‌هایی برای رفتار، اعتقادات یا احساسات دیگران در نظر گرفته شده‌اند. ارزش‌ها را یک نفر می‌تواند حمل کند، اما هنجارها این گونه نیستند. هنجارها همیشه ضمانت اجرایی دارند، اما ارزش‌ها نه (یوسفی، ۱۳۸۳: ۱۶).

هنجارهای فرهنگی جلوه مهمی از فرهنگ زیست‌محیطی را نشان می‌دهند. بایمر و اسکی (۱۹۹۱) تاریخچه سیاست‌گذاری و اعمال نگرش نسبت به باران اسیدی در آلمان و اکراین را بررسی کرده‌اند. آنها نشان داده‌اند که در آلمان هنجارهای فرهنگی قوی‌تر در ارتباط با جنگل-ها منجر به یک رویکرد متفاوت نسبت به چنین مشکلاتی در مقایسه با اکراین می‌شود. قوانین و هنجارهای زیست‌محیطی سرسختانه‌تر در آلمان (به دلیل نفوذ جنبش‌های سبز در سیاست‌گذاری‌ها) نسبت به اکراین باعث شده مردم این کشور در زمینه مسائل زیست‌محیطی حساسیت بیشتری از خود نشان دهند. کالموس و اجی‌من در تحقیقات خود بر روی کشورهای مختلف به این فرض رسیده‌اند که هنجارهای فرهنگی مرتبط با منابع زیست‌محیطی در کشورهای کوچک با جمعیت بالا مثل سوئیس و هلند از کشورهای بزرگ و دارای منابع زیاد مثل امریکا قوی‌تر هستند (کالموس و اجی‌من، ۲۰۰۲).

آگاهی زیست محیطی

یکی از مهمترین عواملی که باعث می شود مردم نسبت به حفظ محیط زیست بی توجه باشند بی اطلاعی آنان است. همه خطرهای زیست محیطی بر اثر مداخله انسان بوجود آمده اند و کارشناسان محیط زیست بیشتر معتقد به نادانی بشر هستند تا زیرکیش (ردفورد، ۱۳۸۱: ۱۷۸). آگاهی زیست محیطی توسط محدودیت های شناختی و احساسی مختلفی تحت تاثیر قرار می گیرد. محدودیت های شناختی آگاهی زیست محیطی شامل موارد زیر می شود:

- ۱- بدیهی نبودن بیشتر مشکلات زیست محیطی: بیشتر مشکلات زیست محیطی ملموس نیستند. ما نمی توانیم تابش اتمی، سوراخ لایه اوزون یا انباشت گازهای گلخانه ای در اتمسفر را ببینیم. ما تغییرات را وقتی می فهمیم که تاثیر انسان باعث صدمه جدی شده است. از آنجا که بیشتر مشکلات زیست محیطی ملموس نیستند، اطلاعات درباره ی تخریب زیست محیط باید تبدیل به اطلاعات قابل فهم و مشاهده باشد. (زبان، تصویر و نمودار). بیشتر مواقع این اطلاعات نگرانی مان را نسبت به محیط زیست تقویت می کنند
- ۲- تخریب آهسته و تدریجی محیط زیست: اغلب تغییرات زیست محیطی آرام و تدریجی هستند.

انسان ها در درک تغییرات شدید و ناگهانی قوی هستند اما اغلب قادر به درک تغییرات آهسته و تدریجی نیستند. انسان ها در بیشتر جنبه های زندگی شبیه به وزغ ها در آن آزمایش مشهور عمل می کنند: وقتی وزغ را در آب داغ می اندازند فوراً از آب به بیرون می پرد؛ اما وقتی آن را در آب سردی که بتدریج داغ می شود می اندازند، نمی تواند عکس العمل نشان دهد و از گرما می میرد (کالموس و اجی من، ۲۰۰۲).

- ۳- پیچیدگی مسائل زیست محیطی: بسیاری از مشکلات زیست محیطی بغرنج و پیچیده اند. ما اغلب قادر به فهم چنین سیستم های پیچیده نیستیم و تمایل داریم که آنها را ساده کرده و در موردشان کمتر فکر کنیم (فلیجن اسپین و کاواسکی، ۱۹۹۸). این موضوع باعث می شود که از فهم عمیق ما نسبت به نتایج تخریب طبیعت جلوگیری شود. همچنین این امر ممکن است باعث ناچیز شمردن گسترش این مسائل شود. در کل، محدودیت های ادراکی ما جهت فهم تنزل

زیست‌محیطی بسختی می‌تواند تعهدات احساسی و تمایلات عملی‌مان را مصالحه کند (کالموس و اجی‌من، ۲۰۰۲).

رفتار زیست‌محیطی

منظور از رفتار عملکرد قابل مشاهده و بررسی است. رفتار از عوامل اتفاقی، امکانات عملی، مسائل جاری و بسیاری از عوامل دیگر متأثر و از آنجا که ماهیت آن پیچیده است ممکن است گاهی در جهت و گاهی مخالف با آگاهی‌ها و نگرش‌ها صورت گیرد. رفتار زیست‌محیطی، رفتاری است که فرد در برخورد با محیط‌زیست از خود بروز می‌دهد. افراد هر اجتماعی بر حسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی خود برخورد متفاوتی نسبت به محیط زیست دارند. این رفتارها ممکن است کاملاً مثبت، محیط‌گرایانه و مسئولانه باشد؛ یا برعکس، کاملاً منفی و مخالف محیط زیست. منظور از رفتار محیط‌گرایانه، رفتاری است که آگاهانه به دنبال کاهش اثر منفی کنش فرد بر روی جهان طبیعی و ساخته شده بدست انسان باشد (از جمله کاهش مصرف انرژی و منابع، استفاده از مواد غیر سمی، کاهش تولید مواد زائد). رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط-زیست است که در یک طیف وسیع از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود (کالموس و اجی‌من، ۲۰۰۲).

پیشینه تحقیق:

شاهنوشی و عبدالهی (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان "تحلیلی بر فرهنگ زیست‌محیطی مردم اصفهان" به بررسی تاثیر عوامل اجتماعی بر فرهنگ زیست‌محیطی پرداخته است. بدین منظور نمونه ۳۲۲ نفری از جمعیت بالای ۱۵ سال شهر اصفهان به شیوه خوشه‌ای طبقه‌ای انتخاب کرده‌اند. فرهنگ زیست‌محیطی را با سه شاخص آگاهی زیست‌محیطی، نگرش زیست‌محیطی، و رفتار زیست‌محیطی بررسی کرده‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش سن، سطح تحصیلات، نوع تحصیلات، محل تولد، پایگاه اقتصادی-اجتماعی و دانش زیست‌محیطی با فرهنگ زیست-محیطی ارتباط معنی‌داری دارند.

طاهری و راحمی (۱۳۸۳) مقاله‌ای با عنوان ارائه راهکارهای ضروری در توسعه فرهنگ زیست محیطی نگاشته‌اند. هدف آنها از تنظیم و توزیع پرسش‌نامه میان چهار گروه شغلی، اندازه‌گیری میزان آگاهی، نگرش و نحوه عملکرد افراد در رابطه با حفاظت از محیط زیست بود. ارزیابی حاصله نشان می‌دهد که میزان آگاهی و نگرش افراد فرهنگی، کارمند و دانشگاهی در رابطه با محیط زیست بیشتر از گروه خانه‌دار و افراد با شغل آزاد بود. میزان آگاهی افراد شرکت‌کننده با سطح تحصیلات بالاتر در رابطه با عوامل مختلف زیست محیطی بیشتر از افراد با تحصیلات کمتر بود و احساس مسئولیت افراد برای اصلاح مشکلات موجود در محیط زیست را در حدود ۳۰ درصد مربوطه به خود و ۶۰ درصد مربوط به دولت می‌دانستند. عمل کرد افراد در رابطه با حفظ محیط زیست بسته به امکاناتی است که در اختیار آنها قرار دارد ولی به طور کلی پایین ارزیابی می‌گردد.

صالحی عمران و آقامحمدی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان "بررسی دانش، نگرش و مهارت‌های زیست‌محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران" به بررسی رفتارهای زیست‌محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی در ابعاد دانش، نگرش و مهارت پرداخته است. روش این پژوهش توصیفی و از نوع پیمایشی بوده و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه سنجش رفتار زیست‌محیطی بود. پرسشنامه به روی ۳۸۳ نفر از معلمان دوره ابتدایی اجرا شده است. نتایج پژوهش گویای این است که بیش از ۶۹ درصد از معلمان آموزش دوره ابتدایی نگرشی کاملاً موافق یا موافق نسبت به رفتارهای مناسب زیست‌محیطی داشته‌اند. همچنین دانش معلمان درباره رفتارهای زیست‌محیطی متوسط بوده است. سرانجام اینکه در حدود ۷۲ درصد از معلمان آموزش دوره ابتدایی اعلام داشته‌اند که به طور معمول مهارت‌های مربوط به حفظ محیط‌زیست را دارند. اما از نظر جنسیتی نگرش مثبت زیست‌محیطی معلمان زن بیشتر از معلمان مرد است و دانش زیست‌محیطی معلمان مرد بیشتر از معلمان زن است. در حالی که از نظر مهارت‌ها اختلاف معنادار میان دو گروه معلمان مرد و زن مشاهده نشده است.

مهدوی و ریاحی (۱۳۸۳) در تحقیق با عنوان "عوامل فرهنگی و اجتماعی در تقابل با محیط‌زیست" به بررسی این موضوع در شهر اراک پرداخته‌اند. به نظر آنها در کنار آلودگی‌های صنعتی، برخی عوامل فرهنگی و اجتماعی هم بر آلودگی شهر اراک تاثیرگذار است.

مهمترین عامل مهاجرت بی‌رویه قلمداد شده که منجر به کاهش فضای سبز و افزایش حجم الودگی‌ها شده است مهاجران بدون لحاظ نمودن حفظ محیط‌زیست در زندگی خود در نابسامانی‌های محیطی نیز تاثیرگذار بوده‌اند. ضمن آنکه اقدامات مدیریت شهری هم در حد مطلوب عمل ننموده است. در واقع مهاجرت‌های بی‌رویه، اراک را به شهری صرفاً برای محل کار تبدیل کرده است.

بلیکی (۱۹۹۲) پژوهشی با عنوان "جهانبینی زیست‌محیطی و رفتارهای مسئولانه زیست-محیطی" انجام داده است. این مطالعه به تغییر نگرش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی در استرالیا در بین سالهای ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۴ پرداخته است. نمونه‌های آنها از ساکنان نواحی شهری ملبورن و دانشجویان دانشگاه انتخاب شد. در این مطالعه معلوم شد که بیشترین تعهد به جهانبینی زیست‌محیطی در بین نسل میانسال یافت می‌شود، نسل جوان‌تر موضعی میانه و نسل سالخورده-تر پایین‌ترین سطح تعهد را داشتند. دانشجویان در مقایسه با عموم مردم، از نظر جهانبینی زیست‌محیطی امتیاز بالاتری نمی‌گیرند. این یافته‌ها -پرسش‌هایی درباره نقش تحصیلات دانشگاهی در ایجاد سطوح بالاتری از تعهد و رفتار زیست‌محیطی پیش می‌کشد. زنان در همه سنین فقط به میزان بسیار اندکی بیش از مردان به ارزش‌های زیست‌محیطی پایبند هستند.

کایزر و دیگران (۱۹۹۹) در پژوهشی با عنوان "نگرش‌های زیست‌محیطی و رفتار بوم‌شناختی" به بررسی رفتارهای زیست‌محیطی پرداخته‌اند. نمونه تحقیق آنان اعضای دو سازمان حمل و نقل مجزا در کشور سوئیس بود. در این مطالعه دانش زیست‌محیطی، ارزش‌های زیست‌محیطی و قصد رفتار بوم‌شناختی به عنوان متغیرهای تاثیرگذار بر رفتار زیست‌محیطی در نظر گرفته شده‌اند. یافته‌های تحقیق نشان داد که دانش زیست‌محیطی و ارزش‌های زیست‌محیطی ۴۰ درصد از واریانس قصد رفتار زیست‌محیطی را تبیین می‌کنند؛ که ۷۵ درصد از واریانس کل رفتار زیست‌محیطی را پیش‌بینی می‌کند.

سوالات تحقیق:

- ۱- وضعیت کلی فرهنگ زیست‌محیطی در شهر اهواز به چه صورت است؟
- ۲- رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان اهوازی در چه سطحی است؟

۳- شهروندان اهوازی چه سطحی از هنجارهای زیست محیطی را رعایت می کنند؟

۴- ارزش های زیست محیطی شهروندان اهوازی در چه سطحی است؟

۵- آگاهی زیست محیطی شهروندان اهوازی در چه سطحی است؟

مواد و روش ها:

این تحقیق در سال ۱۳۸۹ به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه در سطح شهر اهواز اجرا گردید. جامعه آماری این پژوهش را کلیه افراد بین ۱۸ تا ۷۰ سال منطقه شهری اهواز تشکیل می دهند. مطابق داده های مرکز آمار ایران جمعیت شهر اهواز در سال ۱۳۸۹ تعداد ۱۰۵۹۴۶۱ نفر است که از این تعداد ۶۶۲۰۹۵ نفر آنان بین ۱۸ تا ۷۰ سال سن قرار دارند. حجم نمونه انتخاب شده ۴۰۰ نفر است که با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شد. این تعداد از روش نمونه گیری خوشه ای از میان مناطق مختلف شهر اهواز انتخاب گردیده و بصورت تصادفی پرسشنامه در اختیار آنان قرار گرفت. برای سنجش هر کدام از ابعاد فرهنگ زیست محیطی در این تحقیق، گویه ها با استفاده از طیف لیکرت طراحی شده است. داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی مورد پردازش قرار گرفت. به منظور اندازه گیری روایی سوالات پرسشنامه ابتدا تعداد ۴۰ پرسشنامه توسط نمونه مورد نظر تکمیل و از طریق آلفای کرونباخ، ضریب روایی سوالات محاسبه شد تا قابلیت همخوانی گویه ها مشخص شود. ضریب نهایی پرسشنامه ۰/۸۶ می باشد. سایر ضرایب برای متغیرها بطور جداگانه در جدول ۱ آمده است

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ فرهنگ زیست محیطی و ابعاد آن

نام متغیر	ابعاد	گویه	آلفا	آلفای کل
فرهنگ زیست محیطی	ارزش های زیست محیطی	۶	۷۹	۸۶
	آگاهی زیست محیطی	۶	۸۷	
	رفتار زیست محیطی	۱۶	۸۱	
	هنجارهای زیست محیطی	۷	۸۷	

تعریف مفهومی و عملیاتی ابعاد فرهنگ زیست محیطی

برای هر متغیر شاخص یا شاخص‌هایی در نظر گرفته می‌شود، که سوالات مربوطه بر اساس آن‌ها تنظیم می‌شوند. برای سنجش ارزش زیست‌محیطی از مقیاس بکار گرفته شده در تحقیقات کایزر و فیوور (۱۹۹۲) استفاده شده است. در مجموع ۶ گویه برای سنجش این بعد بکار برده شده است. برای سنجش آگاهی زیست‌محیطی از مقیاس مرکز ملی اندازه‌گیری ابزارهای آموزشی داتچ (سیتو) و مقیاس سنجش آگاهی زیست‌محیطی استفان و وگل استفاده شده است در مجموع ۶ گویه برای سنجش این بعد بکار برده شده است. برای سنجش رفتار زیست‌محیطی از مقیاس‌های سنجش رفتار زیست‌محیطی و بکار گرفته شده در تحقیقات کایزر (۱۹۸۲) و بلیکی (۱۹۹۸) استفاده شده. در مجموع ۱۶ گویه برای سنجش این بعد بکار برده شده است. برای سنجش هنجارهای زیست‌محیطی از مقیاس دانلاپ (۱۹۹۹) استفاده شده است. ۷ گویه برای سنجش این بعد بکار برده شده است. تعریف مفهومی و نمونه گویه‌های عملیاتی شده ابعاد فرهنگ زیست‌محیطی در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: تعریف مفهومی و عملیاتی ابعاد فرهنگ زیست‌محیطی

نمونه گویه عملیاتی	تعریف مفهومی	ابعاد
<ul style="list-style-type: none"> - همه موجودات زنده سزاوار محافظت هستند و با ارزش هستند. - از طبیعت باید محافظت کرد زیرا از نشانه‌های وجود خداوند است. 	معیارهایی که به کمک آنها فرد، گروه یا جامعه امکان می‌یابد تا اهمیت محیط زیست را ارزیابی کند.	ارزش زیست-محیطی
<ul style="list-style-type: none"> - من از آلودگی‌ها و فاضلاب‌های ریخته شده به رودخانه کارون آگاهم - من از برنامه‌های بازیافت در شهر آگاهی دارم 	آگاهی زیست‌محیطی، به‌عنوان دانش تاثیر رفتار انسانی بر محیط تعریف می‌شود.	آگاهی زیست-محیطی
<ul style="list-style-type: none"> - کسانی که بعد از تفریح ریخت و پاش خود را در جنگل می‌ریزند باید از لحاظ قانونی پی‌گیری شوند. - حیوانات باید حقوق قانونی داشته باشند. 	هنجارها اصول و قواعد معینی هستند که از مردم انتظار می‌رود آنها را رعایت کنند. هنجارها نشان دهنده بایدها و نبایدها در ارتباط با حفظ محیط زیست هستند	هنجار زیست-محیطی

<p>- من بطری های خالی را در یک سطل اشغال جدا می گذارم. - من عضو یک انجمن یا سازمان محیط زیست هستم.</p>	<p>رفتاری است که فرد در برخورد با محیط زیست از خود بروز می دهد</p>	<p>رفتار زیست محیطی</p>
--	--	--------------------------------

یافته های توصیفی:

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می شود از نمونه تحقیق ۲۰۸ نفر را مردان و ۱۹۲ نفر را زنان تشکیل می دهند که این امر تصادفی بودن نمونه را بیشتر نمایان می کند. دسته بندی نمونه بر حسب سن و تحصیلات هم در این جدول قابل مشاهده است.

جدول ۳: مشخصات جمعیت شناختی پاسخ دهندگان

تحصیلات				سن				جنس	متغیر جمعیت شناختی
فوق لیسانس و دکترا	فوق دیپلم و لیسانس	دیپلم	بی بی سواد	بالاتر از ۶۰	۴۶-۶۰	۴۵-۳۱	۳۰-۱۵		
۳۳	۳۵	۱۳۲	۸	۱۱	۵۰	۵۸	۸۹	۲۰۸	مرد
۲۶	۵۳	۱۰۹	۴	۵	۳۸	۶۷	۸۲	۱۹۲	زن

ویژگی های ارزش های زیست محیطی شهروندان

جدول ۴ نشان می دهد که میانگین ارزش زیست محیطی از حداکثر نمره که ۳۰ بوده است، ۱۸/۰۴ است که برای زنان ۱۸/۰۷ و برای مردان ۱۸/۰۴ می باشد. انحراف استاندارد در سطح ۴/۱۰ واریانس ۱۶/۸۶ حداقل نمره ۱۱ و حداکثر آن ۳۰ است. این یافته ها نشان می دهد که سطح ارزش های زیست محیطی شهروندان در حد متوسطی است.

جدول ۴: توزیع فراوانی افراد براساس ارزش زیست‌محیطی

۳۹۸	معتبر	تعداد مشاهدات
۲	بدون پاسخ	
۱۸/۰۴	کل	میانگین
۱۸/۰۷	زن	
۱۸/۰۳	مرد	
۴/۱۰	انحراف استاندارد	
۱۶/۸۱	واریانس	
۱۱	حداقل	
۳۰	حداکثر	

ویژگی‌های آگاهی زیست‌محیطی شهروندان

جدول ۵ نشان می‌دهد که میانگین آگاهی زیست‌محیطی از حداکثر نمره که ۳۰ بوده است ۱۶/۴۱ است که برای زنان ۱۶/۵۲ و برای مردان ۱۶/۳۸ است. انحراف استاندارد در سطح ۴/۵۷ مقدار واریانس ۲۰/۸۸ و حداقل نمره ۸ و حداکثر ۳۰ است.

جدول ۵: توزیع فراوانی افراد براساس آگاهی زیست‌محیطی

۳۹۹	معتبر	تعداد مشاهدات
۱	بدون پاسخ	
۱۶/۴۱	کل	میانگین
۱۶/۵۲	زنان	
۱۶/۳۸	مرد	
۴/۵۷	انحراف استاندارد	
۲۰/۸۸	واریانس	
۸	حداقل	
۳۰	حداکثر	

ویژگی‌های رفتار زیست‌محیطی شهروندان:

جدول ۶ نشان می‌دهد که میانگین رفتار زیست‌محیطی از حداکثر نمره که ۸۰ بوده است ۴۶/۸۴ است که برای زنان ۴۸/۵۰ و برای مردان ۴۵/۰۷ است. انحراف استاندارد در سطح ۱۱/۱۸ مقدار واریانس ۱۲۵/۲۱، حداقل نمره ۳۰ و حداکثر ۷۸ است.

جدول ۶: توزیع فراوانی افراد براساس رفتار زیست‌محیطی

۳۹۸	معتبر	تعداد مشاهدات
۲	بدون پاسخ	
۴۶/۸۴	کل	میانگین
۴۸/۵۰	زنان	
۴۵/۰۷	مرد	
۱۱/۱۸	انحراف استاندارد	
۱۲۵/۲۱	واریانس	
۳۰	حداقل	
۷۸	حداکثر	

ویژگی‌های هنجار زیست‌محیطی شهروندان

جدول ۷ نشان می‌دهد که میانگین رعایت هنجارهای زیست‌محیطی از حداکثر نمره که ۳۵ بوده است ۲۰/۸۹ است که برای زنان ۱۹/۸۰ و برای مردان ۲۱/۹۹ است. انحراف استاندارد در سطح ۵/۵۸ مقدار واریانس ۳۱/۹۱ و حداقل نمره ۱۱ و حداکثر ۳۵ است.

جدول ۷: توزیع فراوانی افراد براساس هنجار زیست‌محیطی

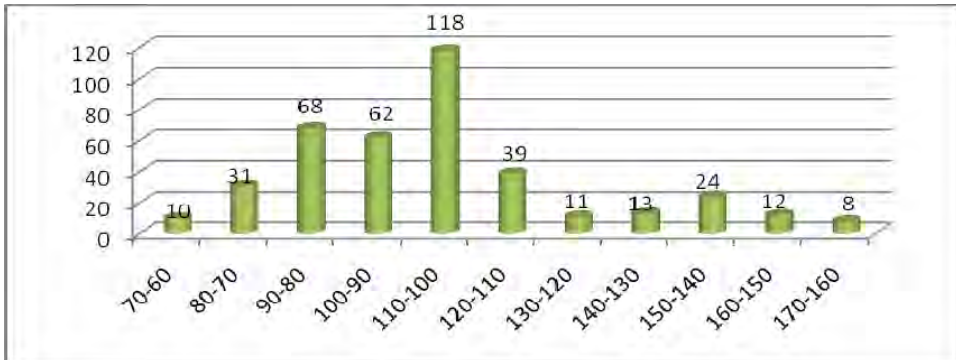
۳۹۹	معتبر	تعداد مشاهدات
۱	بدون پاسخ	
۲۰/۸۹	کل	میانگین
۱۹/۷۰	زنان	
۲۱/۹۹	مرد	
۵/۵۸	انحراف استاندارد	
۳۱/۹۱	واریانس	
۱۱	حداقل	
۳۵	حداکثر	

توصیف ویژگی‌های فرهنگ زیست‌محیطی

جدول ۸ وضعیت پاسخ‌گویان را از نظر فرهنگ زیست‌محیطی نشان می‌دهد. براین اساس میانگین فرهنگ زیست‌محیطی از حداکثر نمره که ۱۷۵ بوده است ۱۰۲/۱۳، انحراف استاندارد ۲۱/۵۲ و واریانس آن ۴۶۳/۵۹ می‌باشد. حداقل نمره ۶۷ و حداکثر نمره ۱۶۷ بوده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود میانگین فرهنگ زیست‌محیطی برای مردان ۹۷/۴۴ و برای زنان ۱۰۶/۴۸ است. نمودار ۱ وضعیت وضعیت فرهنگ زیست‌محیطی را بر اساس نمره فرهنگ زیست‌محیطی بهتر نشان می‌دهد.

جدول ۸: توزیع فراوانی افراد براساس متغیر فرهنگ زیست‌محیطی

۳۹۵	معتبر	تعداد مشاهدات
۵	بدون پاسخ	
۱۰۲/۱۳	کل	میانگین
۱۰۶/۴۸	زنان	
۹۷/۴۴	مرد	
۲۱/۵۲	انحراف استاندارد	
۴۶۳/۵۹	واریانس	
۶۷	حداقل	
۱۶۷	حداکثر	

نمودار ۱: توزیع فراوانی افراد بر اساس وضعیت فرهنگ زیست محیطی

رابطه متغیرهای جمعیتی با فرهنگ زیست محیطی و ابعاد آن:

بر اساس جدول ۹ متغیر جنس با ابعاد آگاهی زیست محیطی، هنجار زیست محیطی و رفتار زیست محیطی رابطه معنادار دارد؛ اما با ارزش زیست محیطی رابطه معنادار ندارد. همچنین بین جنس و فرهنگ زیست محیطی رابطه معنادار مشاهده شد. از آنجایی که سطح معنی داری $t=4/259$ از سطح معنی داری مورد نظر، ($\alpha=0/01$) کوچک تر است، بنابراین دلیل کافی برای رد فرضیه صفر وجود دارد و نتیجه گرفته شود که در این مطالعه میانگین فرهنگ زیست محیطی در بین مردان و زنان متفاوت است و زنان از نمره فرهنگ زیست محیطی بهتری نسبت به مردان برخوردار هستند. مقدار t و سطح معنی داری برای هر کدام از ابعاد به تفکیک در جدول مذکور آمده است.

جدول ۹: نتایج آزمون t بین متغیرهای جنس و فرهنگ زیست محیطی و ابعاد آن

نتیجه	سطح معناداری	مقدار t	متغیر
رد	۰/۱۶۶	۱/۷۵۲	ارزش های زیست محیطی
تائید	۰/۰۰۰	۴/۴۶۸	آگاهی زیست محیطی
تائید	۰/۰۰۲	۳/۰۸۱	رفتار زیست محیطی
تائید	۰/۰۰۰	۴/۱۷۹	هنجار زیست محیطی
تائید	۰/۰۰۰	۴/۲۵۹	فرهنگ زیست محیطی

** $P<0/01$

بر اساس جدول ۱۰ متغیر سن با ابعاد آگاهی زیست‌محیطی و رفتار زیست‌محیطی رابطه معنادار دارد؛ اما با ارزش زیست‌محیطی و هنجار زیست‌محیطی رابطه معنادار ندارد. ضریب همبستگی پیرسون و سطح معنی‌داری برای هر کدام از ابعاد به تفکیک در جدول مذکور آمده است. نتایج به دست آمده از انجام این آزمون نشان می‌دهد که بین دو متغیر سن و فرهنگ زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود دارد. ضریب همبستگی به دست آمده $r = -0/146$ و سطح معنی‌داری آن $0/004$ است که نشان دهنده وجود رابطه منفی و ضعیفی بین این دو متغیر می‌باشد. یعنی افراد جوان‌تر وضعیت فرهنگ زیست‌محیطی بهتری از خود نشان داده‌اند. لذا وجود رابطه بین متغیر سن و فرهنگ زیست‌محیطی در این پژوهش پذیرفته می‌شود.

جدول ۱۰: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای «سن» و «فرهنگ زیست‌محیطی و ابعاد آن»

نتیجه	سطح معناداری	مقدار	متغیر
رد	۰/۰۶۱	-۰/۰۹۵	ارزش‌های زیست‌محیطی
تایید	۰/۰۰۱	-۰/۳۱۰	آگاهی زیست‌محیطی
تایید	۰/۰۱۳	-۰/۱۲۵	رفتار زیست‌محیطی
رد	۰/۵۷۹	۰/۰۲۸	هنجار زیست‌محیطی
تایید	۰/۰۰۴	-۰/۱۴۶	فرهنگ زیست‌محیطی

بر اساس جدول ۱۱ متغیر تحصیلات با همه ابعاد فرهنگ زیست‌محیطی رابطه معنادار دارد. در این تحقیق برای آزمون رابطه بین میزان تحصیلات و فرهنگ زیست‌محیطی از آزمون آنالیز واریانس (آزمون F) استفاده کرده‌ایم. با توجه به داده‌های جدول ۱۱، F به دست آمده با سطح معنی‌داری $\alpha = 0/00$ برابر با $F = 4/279$ محاسبه گردیده است. از آن جایی که سطح معنی‌داری F از $\alpha = 0/05$ کوچکتر است. بنابراین، می‌توان گفت با توجه به اطلاعات به دست آمده از این پژوهش، بین میزان تحصیلات و فرهنگ زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود دارد. یعنی افراد با تحصیلات بالاتر از نمره فرهنگ زیست‌محیطی بهتری برخوردارند.

جدول ۱۱: آزمون آنالیز واریانس یک طرفه بین تحصیلات و فرهنگ زیست محیطی و ابعاد آن

نتیجه	سطح معناداری	مقدار F	متغیر
تایید	۰/۰۰۰	۴/۷۵۲	ارزش های زیست محیطی
تایید	۰/۰۰۰	۴/۴۶۸	آگاهی زیست محیطی
تایید	۰/۰۰۰	۴/۰۸۱	رفتار زیست محیطی
تایید	۰/۰۰۰	۴/۱۷۹	هنجار زیست محیطی
تایید	۰/۰۰۰	۴/۲۷۹	فرهنگ زیست محیطی

**P<۰/۰۱

رابطه ابعاد فرهنگ زیست محیطی با همدیگر

در این پژوهش برای آزمون رابطه بین ابعاد فرهنگ زیست محیطی با همدیگر از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که ماتریس ضرایب همبستگی آن در جدول ۱۲ نمایش داده شده است. همانطور که در جدول مذکور مشاهده می شود، ابعاد فرهنگ زیست محیطی همبستگی درونی بالایی با هم دارند.

جدول ۱۲: ماتریس ضرایب همبستگی بین ابعاد متغیر فرهنگ زیست محیطی

شاخص ها		ارزش زیست محیطی	آگاهی زیست محیطی	رفتار زیست محیطی	هنجار زیست محیطی
ارزش زیست محیطی	ضریب پیرسن	۱			
	سطح معنی داری				
	تعداد	۳۹۸			
آگاهی زیست محیطی	ضریب پیرسن	۰/۵۷۶**	۱		
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰			
	تعداد	۳۹۹	۳۹۹		
رفتار زیست محیطی	ضریب پیرسن	۰/۵۳۳**	۰/۶۱۳**	۱	
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		
	تعداد	۳۹۸	۳۹۸	۳۹۸	
هنجار زیست محیطی	ضریب پیرسن	۰/۴۴۶**	۰/۵۵۰*	۰/۷۱۲**	۱
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
	تعداد	۳۹۹	۳۹۸	۳۹۹	۳۹۹

نتیجه‌گیری:

مفهوم فرهنگ زیست‌محیطی، مفهومی پیچیده و چند بعدی است. به همین دلیل لازم است مطالعات و تحقیقات بیشتری در زمینه ابعاد فرهنگ زیست‌محیطی انجام شود تا بدین طریق بتوان به صورت عمیق، موضوع را مورد کاوش قرار داد. از آنجایی که سطح فرهنگ زیست‌محیطی شهروندان اهوازی در حد متوسط بود، با توجه به اهمیت این موضوع، پیشنهاد می‌گردد در تحقیقات آتی به عوامل تاثیرگذار در تقویت فرهنگ زیست‌محیطی توجه شود و سازمانهایی که در واقع متولی امور فرهنگی هستند، در جهت بهبود و ارتقاء فرهنگ زیست‌محیطی گام بردارند. لازم است با فراهم آوردن فرصت‌ها جهت شرکت شهروندان در کلاس‌های آموزشی در زمینه مسائل زیست‌محیطی از جمله مصرف درست آب و برق و گاز و استفاده بهینه از مواد غیر قابل تجزیه در طبیعت، در جهت تقویت دانش زیست‌محیطی آنان گام برداشت.

شیوه زندگی مردم در حوزه فرهنگی، قابل بررسی می‌باشد. ذهن محصول فرهنگی است که آموخته می‌شود و بعد از دوره اکتساب، حامل فرهنگ و گاه مولد آن می‌گردد. این فرهنگ درونی چنانچه بصورت رفتار، ظاهر و تثبیت گردد، بصورت فرهنگ نهادی در خواهد آمد. برای احیای زندگی و استفاده صحیح و درست از منابع طبیعی، باید برنامه، الگو و خط مشی مشخص داشت. همچنین مساله محیط‌زیست باید در سرلوحه برنامه‌های فرهنگی - اجتماعی قرار بگیرد و نگرشها و اندیشه‌ها براساس واقعیت‌های علمی شکل بگیرد. باید افکار عمومی نسبت به محیط زیست، بحران، خطرات و برنامه‌های حفاظتی آن آشنا گردد. از آنجا که افکار عمومی جزء فرهنگ غیر مادی یک جامعه محسوب می‌شود و تغییرات فرهنگی کند و تدریجی ایجاد می‌گردد، مستلزم تلاش همگانی و همه جانبه، تصمیم‌گیریهای صحیح و اساسی و بکارگیری روش‌های موثر است. جلب مشارکت اقشار خاص جوانان، از بعد علاقه‌ای که دارند، زنان از بعد نقش تربیتی، مدرسه از بعد پرورشی و اصلاح الگوهای مصرف از طریق رسانه‌های گروهی، امری ضروری است.

منابع

- Blaiki, N. W. H. and R. Ward (1992). Ecological world views and environmentally responsible behavior. *Social wetenschappen* 25: 40-63
- Cluck, Rodney, Dune A Gill, (1997) Ralph brown, and xiaohe xu. "attitudes towards and commitment to environmentalism (paper present at 60th meeting of the rural sociological society,toronto1997
- Chawla, L. (1998) significant life experiences revisited: a review of research on sources of pro- environmental sensitivity, *the journal of environmental education*, 29(3), pp. 11-21
- Dunlap, riley E. and kent D Van liere. The new environmental paradigm. *Journal of environmental rducation*.9(summer): 10-19
- Fliegenschnee, M. & Schlakovsky, M. (1998) *Umweltpsychologie and umweltbildung: eine enfulurng aus humanokologischer sicht* (Wien, Facultas uniwersitats Verlag).
- Gidenz, Antoni(1383), *sociology*, manochehr sabouri, Tehran, thirteen edition, ney, p36
- Kaiser, F. Wolfing S. Fuhrer,(1999) environmental attitude and ecological behavior, *journal of environmental psychology*, 19, 1-9
- Javadi, Mohsen(1387),omonism in environmental moral with emphasis on Islamic attitude, *articles and investigations*, no. 90: p. 47-66
- Karimi, Youssof(1375) *social psychology*, Tehran, arasbarran
- Kollmuss & A. & Agyeman J. (2002), *mindin the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro- environmental behavior?*, *journal of environmental education research*, vol. 8, no. 3, 2002
- Lehmann, j. (1999) *Befunde empirischer Forschung zu Umweltbildung and umweltbewusstsein* (Opladen, Leske and Budrich).
- Mahdavi, masoud; Riahi, vahid(1383), *cultural and social factors in contrast whit environment*, case study, *geographic research quarterly*, number 47
- Raderford, Yan (1381), *indicators for sustainable development*, neshat hadad tehrani and Nasser moharam nejad, Tehran, association of preserving environment
- Rafi, Jallal(1373), *offensive culture, productive culture* Tehran, etellat, p 266
- Roholammini, Mahmoud(1368), *cultuorology grand*, Tehran, mikhak
- Setoude, Heddayatoalla; Kamali, Iraj(1383). *Sociology with emphasis on functionalism, conflict and social interaction*, Tehran, nedaye aryana
- Shahnoushi, Mojtaba; Abdollahi, Azimeh Sadat(1386), *Analysis on environmental culture of Isfahan people and some of factors affect on it*, *researching quarterly of Isfahan university*, number 2,
- Salehi omran, Ebrahim; Aghamohamadi, Ali(1387), *investigating knowledge, attitude and environmental skills of primary course teachers in mazandaran province*, *education quarterly*, autumn, P 91-117

- UNICCO (1978). Cultural dimension of development, salahadin mahalatti, Tehran, shahid Beheshti University
- Usui. M. A., Vinken H. and Kuribayashi, (2003) pro environmet attitudes and behaviors: an international comparison, human ecology review, vol. 0 no. 1
- Preuss, S. (1991) umweltkatastrophe mensch. Uber unsere grenzen und moeglichkeiten, oekologisch bewusst zu handeln (Heidelberg, Roland as anger Verlag).
- Williams, R, (1958) culture and society: 1780-1950, New York: Columbia university press

شرویش گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتمال جامع علوم انسانی